

Јован Ј. Алексић*

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за историју

Оригинални научни рад

УДК 141.81:329.14

DOI: 10.7251/SIC2306134A

ИЗМЕЂУ КОРПОРАТИВИЗМА И КАРДЕЉИЗМА: О НАУЧНИМ ГЛЕДИШТИМА МИЛОРАДА ЕКМЕЧИЋА ПРЕМА ТЕОРИЈСКИМ КОРЕНИМА ЈУГОСЛОВЕНСКОГ САМОУПРАВНОГ СОЦИЈАЛИЗМА¹

Апстракт: У склопу студијско-истраживачког рада за потребе креирања рукописа докторске дисертације под насловом „Живот и дело Милорада Екмечића (1928–2015)“ уочили смо да је овај знаменити „посленик музе Клио“ увео сасвим нове научне тезе о сличностима идејних концепата корпоративних система Италије и Аустрије и социјалистичког самоуправљања у Југославији. Раднички савети у предузећима и другим установама, подруштвљавање приватне имовине и заступање различитих staleжа у државном парламенту представљали су, према његовом мишљењу, кључне споне између југословенског самоуправног социјализма,

* jovan.aleksic@pr.ac.rs

¹ Реферат са сличним насловом аутор је усмено излагао на научној конференцији „Српска историја и култура памћења“ (поводом 30 година од стварања Републике Српске) у организацији Задужбине „Кнез Мирослав Хумски“, уз подршку Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву, Филозофског факултета Универзитета у Нишу и Републичког центра за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица (Трбиње, 2–4. 9. 2022. године).

италијанског фашизма и католичког аустрофашизма. У прилог својим тврдњама пласирао је податак да је устав СФРЈ из 1963. године („Повеља самоуправљања“) у суштини био нека врста копије аустријског устава из 1934. године, којим је ова земља проглашена за „хришћанску сталешку државу“. Анализирајући Екмечићево писање о овој комплексној проблематици, закључили смо да је Екмечић својим радом дао оригинални допринос изучавању утицаја међуратних корпоративних идеологија на југословенски самоуправни систем и истовремено отворио нове хоризонте за даље изучавање наведеног феномена.

Кључне речи: Милорад Екмечић, самоуправни социјализам, радничко самоуправљање, Југославија, корпоративизам, италијански фашизам, аустрофашизам.

У низу других значајних историографских тема, Милорад Екмечић се, између осталог, бавио и историјом српског народа у југословенској држави. Његово интересовање за споменуту проблематику нагло је појачано након процеса разбијања Југославије почетком деведесетих година прошлог века чији је био савременик. Изучавањем наведене тематике покушавао је проникнути у дубинске узроке великих историјских трагедија које су више пута у 20. веку сналазиле народ коме је припадао. А све су, на овај или онај начин, биле везане за југословенску државу и идеје кроз које је она стварана и рушена.

Посебан сегмент у оквиру овог научно–истраживачког поља био је везан за историјски развој југословенске социјалистичке федеративне државе (1945–1992) и идеологију која ју је обликовала. Екмечић сматра да је основно обележје социјалистичког периода југословенске државе прерастање заосталог сељачког друштва у полуиндустријску европску државу. Она се, према његовој оцени, градила и конзервирала диктатуром, која је покушавала успоставити систем равнотеже унутар југословенског друштва науштрб српског фактора. Ваља нагласити да карактер диктатуре југословенских комуниста Екмечић објашњава на савим оригиналан начин. Он, наиме, мисли да титоизам не представља отклон од крутог совјетског комунизма ка „социјализму са људским лицем“ и демократији, већ напротив

заступа став да се ради о синдрому транзиције „изопаченог стаљинизма ка идеологији тоталитарних католичких покрета средње Европе између два светска рата“.²

С тим у вези, доноси још један нови поглед на специфични југословенски друштвено–економски експеримент – радничко самоуправљање. Он, наиме, корене овог система не проналази у теоријама Едварда Кардеља и других марксистичких идеолога, већ у – италијанском корпоративном систему Бенита Мусолинија и аустријском „хришћанско–сталешком“ систему Енгелберта Долфуса. Како су ти системи изгледали? И откуд веза између (наизглед неспојивих) друштвених модела као што су италијански фашизам, аустрофашизам и социјалистичко самоуправљање?

Међуратни европски тоталитарни режими међусобно су се разликовали по много чему. Иако су диктатуре у Португалу, Шпанији, Италији, Немачкој, Аустрији, Румунији и Грчкој имале сличну основу, нису биле исте ни по свом карактеру, ни по околностима у којима су настале. Међутим, оно што је за све њих било заједничко јесте везано за тежњу да се уместо капиталистичког, демократског, створи корпоративно, сталешко друштво. Како се корпоративизам може дефинисати и где се налази његово порекло?

Термин „корпоративизам“ потиче од латинске речи *corpus*, што значи тело. То је, у најкраћем речено, идеја која подразумева да је свако друштво посебан организам у којем је сваки појединац органски део тог друштва. Самим тим, држава се из угла заступника ове идеје посматра као јединствено колективистичко тело састављено од јединки које су држави подређене. Према речима Гаетана Пируа, међуратног стручњака за ово питање, корпоративни режим подразумева да свака професија, која је претходно уредно организована, добија уредбодавну власт у економској, социјалној и политичкој сфери. Сви они који у својству послодаваца, радника

² Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања: историја Срба у Новом веку 1492–1992*. (Београд: Завод за уџбенике, 2007), 517.

или техничког особља учествују у обављању неке делатности, сматрају се да чине саставни део једног тела (односно „корпорације“). Путем својих представника они регулишу сва питања која се односе на ту делатност, као што су, примера ради, трајање шегртске обуке, плате радника, питање социјалног осигурања итд. Решавање питања која су имала финансијски и имовинско–правни аспект подразумевало је постојање корпоративне имовине. Зато је, према схватањима споменутог професора Пируа, корпоративни режим претпостављао нешто више од слободног удруживања и добровољних приступања. „Он постоји само тада ако корпорација образује неку врсту јавноправног удружења које у својој области прописује закон и намеће га непокорнима.“³ Из тога следи да се корпоративизам као пракса може развити само на рачун слободе појединаца: „Корпоратизам представља једно схватање друштва више статичко него ли динамичко, више конзервативно него напредно; он је једно средство потчињавања потрошача произвођачу, радника послодавцу, социјалног националном. Он се лакше прилагођава диктатури која му поправља мане, него демократији која би га претворила у колективну анархију.“⁴

Тоталитарни политички покрети, који су се током своје владавине одлучили за корпоративно уређење државе, развили су се из различитих извора, побуда и потреба. Ти су различити извори и побуде дали и различите елементе за изградњу корпоративне организације. Фашизам у Италији се развио из два различита покрета: политичког, националистичког и социјалног, синдикалистичког.⁵ Из тога се може закључити да је у изградњи корпоративног друштва за време Мусолинијеве диктатуре важну улогу имала већ постојећа и развијена синдикална организација – односно удружења италијанских радника. Италијански фашизам је своју корпоративну

³ Гаetan Пиру, *Корпоратизам: корпоратизам и либерализам – корпоратизам и етатизам, корпоратизам и синдикализам* (са француског језика превео Драгаш Ђ. Денковић), (Београд: Француско–српска књижара А. М. Поповића, 1938), 7.

⁴ Исто, 47–48; „Фашизам претвара државу од статичке снаге у динамичку (...) Државна активност – треба да обухвати све стране друштвеног живота.“ Слободан Јовановић, *О држави*, (Београд: Геца Кон, 1935), 456.

⁵ Benito Musolini, *О корпоративној држави*, (Београд: Штампарија Маджаревића, 1937), 25; Ignazio Silone, *Fašizam – njegov postanak i razvitak*, (Zagreb: Zadržna štamparija Miletić, 1935), 166.

државну организацију засновао на синдикалној основици, прожео је екстремно националистичким духом путем агресивне пропаганде и подвргнуо је непорецивој „Дучеовој“ власти. Циљ тако постављених односа било је сталешко уређење друштва, у којем неће бити класне борбе. Насупрот класној борби, Бенито Мусолини је Италијанима пропагирао визију органске државе, утемељене на традицији, удруживању рада и капитала у посебне корпорације које би хармонично сарађивале.⁶ Мусолини је, уместо термина „радници“ и „послодавци“, за ове две, до тада супростављене социјалне категорије, користио термин „произвођачи“, тежећи да их обједини, подстакне њихову солидарност и јединство у циљу стварања моћне италијанске државе. Као битан део политичког програма из 1919. године Мусолини је истицао нешто што се неколико деценија касније појавило и као узор југословенског социјалистичког самоуправљања – учешће радника у процесу управљања фабрикама.⁷ Он је, према мишљењу Тодоља Куљића, намеравао да створи „снажну егзекутиву која би била у стању да захватом у привредни живот превазиђе економску кризу, јер механизми тржишта и конкуренције нису више могли да одржавају стабилност привредног система“.⁸

Важно је напоменути да у Мусолинијевој визири унутрашње организације друштва корпорације нису имале карактер струковних, економских, већ и политичких институција. То су била тела са једнаким заступништвом послодаваца и радника уз учешће представника државе. Корпорације су имале задатак да помире интересе послодаваца и радника, да координишу њихову делатност у циљу подизања ефикасности производње и да саветују државну управу у економским питањима. Измирење интереса рада и капитала покушано је увођењем колективних уговора између синдикалних организација радника и послодаваца којима је утврђена минимална

⁶ MacGregor Knox, *To the Threshold of Power, 1922/33: Origins and Dynamics of the Fascist and National Socialist Dictatorships, vol. 1.* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 306–329; Benito Musolini, *O korporativnoj državi*, (Beograd: Štamparija Mađžarevića, 1937), 19–20, 49–50, 100–102.

⁷ Ernst Nolte, *Fašizam u svojoj epohi: francuska akcija, italijanski fašizam, nacional–socijalizam* (Beograd: Prosveta, 1990), 190.

⁸ Todor Kuljić, *Fašizam*, (Beograd: Nolit, 1978), 122.

надница радника, право на осигурање, здравствену заштиту и годишњи одмор.⁹

Претварање Италије из капиталистичке у корпоративну државу трајало је у три фазе. У првој, током 1925. и 1926. године донети су закони којима је забрањен рад свим синдикатима који нису били повезани са „Борбеним сноповима“. И чланови тих синдикалних организација и њихови послодавци морали су прећи у организације под контролом фашиста.¹⁰ Друга фаза је отпочела годину дана касније, доношењем тзв. „Устава рада“. Тим правним актом предвиђено је сједињавање синдиката радника и послодаваца у оквиру једне привредне гране у корпорације. На основу такве врсте заступништва „и чињенице што је судбина производње и судбина нације“, „Устав рада“ признао је корпорацијама право државних органа.¹¹ Почетак треће фазе претварања Италије у корпоративну државу кореспондира са доношењем законом од 20. марта 1930. године којим је предвиђено оснивање Националног савета корпорација – јединствене организације у коју би ушли делегати синдикалних организација, културних и политичких установа и државни чиновници чиме је симболички обележено будуће учешће корпорација у државној управи.¹² Касније је формирана и посебна „Комора фашиа и корпорација“, чиме је у пракси италијанска скупштина уместо дома политичких представника народа постала представничко тело радника, послодаваца и државних установа. Тако се уместо демократског права гласа појединца, добијао конкретно везани мандат струковног представника једне нове, интегрисане, заједнице кроз нови сазив италијанског парламента.¹³ Константна тежња италијанског корпоративног система ка свеопштој хармонији свих социјалних слојева, уз

⁹ Мијо Мирковић, *Социални програм фашизма (La Carta del Lavoro – једна економска критика)*, (Београд: Геца Кон, 1929), 6–7.

¹⁰ Danilo Gregorić, *Italijanski korporativizam: Istorijat, doktrina i praksa*, (Београд: [s. n.], 1940), 18–20.

¹¹ Исто, 23–25.

¹² Dr Juraj Ščetinec, *Korporativni sistem fašizma*, (Zagreb: J. Ščetinec, 1939), 18.

¹³ Владан Станковић, „Политички систем међуратне Италије“, *Политичка ревија: часопис за политикологију, политичку социологију, комуникологију и примењену политику*, год. 10/23, бр. 3, 2011, 157.

истовремено неговање култа државе, трајала је све до њеног историјског слома на концу Другог светског рата.¹⁴

За разлику од Италије у којој је корпоративни систем постепено успостављен након фашистичког „марша на Рим“¹⁵, у Аустрији је сличан друштвени модел уведен „одозго“, пре свега благодарећи историјском развоју те земље. Аустријски корпоративни систем се ослонио углавном на већ постојеће странке социјалног католицизма¹⁶, које су већ имале развије-

¹⁴ Напомињемо да је сличан концепт унутрашњег устројства друштвеног система био примењен у Италијанској Социјалној Републици (1943–1945), односно „Републици ди Сало“, којом је Мусолини владао након смене са чела Великог фашистичког већа и италијанске краљевске владе (и спектакуларног ослобођења из кућног притвора на Гран Сасоу десантном акцијом Ота Скорценија), с тим да је ова краткотрајна марионетска држава промовисала и нека класично социјалистичка идејна решења, попут стварања заједничке имовине кроз процес колективизације. – Прим. Ј. А.

¹⁵ „Марш на Рим“ представља назив за организовани поход неколико десетина хиљада припадника Националне фашистичке партије (Partito Nazionale Fascista) ка италијанској престоници, у циљу насилног доласка на власт. Наведени марш организовали су „квартумвири“ Микеле Бјанки, Емилио Де Боно, Ђезаре Марија Ди Већи и Итало Балбо, док је Бенито Мусолини исход похода чекао у месту Каваласка, близу швајцарске границе, како би у случају неуспеха могао брзо да оде у емиграцију и избегне хапшење. Кад су колоне фашиста стигле у „вечни град“ 28. октобра 1922. године италијански краљ Виторио Емануеле III Савојски био је у дилеми да ли да уведе ванредно стање, пошаље војску и растера фашисте или да попусти пред њиховим притиском. Учинио је ово последње. Два дана касније поверио је мандат Бенито Мусолинију за састављање нове италијанске владе. Прва Мусолинијева влада била је коалиционог карактера: предлог изгласавања поверења Мусолинију добио је 316 гласова подршке, иако је у посланичким клупама седело свега 35 припадника Националне фашистичке партије. Прве две године свог мандата Мусолини је владао уз помоћ других политичких партија (пре свега, националиста, либерала и конзервативаца). Међутим, у периоду између 1924. и 1926. године дошло је низа бурних догађаја, насилних обрачуна и политичких убистава, што је Мусолинију послужило као плодно тле за увођење диктатуре. Измењен је изборни закон, уведен систем цензуре, „борбени снопови“ су присвојили огромну друштвену моћ, уништили друге политичке странке и претворили Италију у тоталитарну државу, којом формално влада краљ, а практично „Дуче“. Детаљније о „маршу на Рим“ и првим годинама фашистичке владавине видети у: MacGregor Knox, *To the Threshold of Power, 1922/33: Origins and Dynamics of the Fascist and National Socialist Dictatorships, vol. 1.* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007); Ernst Nolte, *Fašizam u svojoj epohi: francuska akcija, italijanski fašizam, nacional-socijalizam* (Beograd: Prosveta, 1990); Todor Kuljić, *Fašizam*, (Beograd: Nolit, 1978).

¹⁶ Под социјалним католицизмом Милорад Екмечић је подразумевао политичко–културну доктрину римокатоличке цркве која је за циљ имала контролу целокупног друштвеног живота. Настала је као реакција на појаву тзв. „либералног католицизма“ који је била доминантна у централној и западној Европи од реформи хабзбуршког цара Јозефа II (1765–1790) до половине 19. века. Као прекретнице у развоју социјалног католицизма Екмечић наводи папске енциклике 1880. 1891 и 1900. године. Посебно је апострофирао

ни програм организације друштва на сталешкој основи према начелима хришћанског солидаризма, а поред тога и развијену традицију сталешке организације. Зато се аустријски корпоративни систем одлучио за чисто сталешко уређење друштва и државе. Како је он изгледао?

Према аустријском уставу из 1934. године два основна начела на којима се заснива систем су:

- 1) Сталешко уређење друштва;¹⁷
- 2) Уређење друштва у духу хришћанске социјалне науке.¹⁸

Тиме је у аустријски устав практично уграђен политички програм Хришћанске социјалне партије, чији је вођа био Енгелберт Долфус. На овог политичара и идеолога снажно је утицала енциклика папе Пија XI „*Quadragesimo anno*“ из 15. маја 1931. године у којој се говорило о опасностима од капитализма, социјализма и комунизма по хришћанско схватање света. Он је проглашењем једнопартијске сталешке државе (*Ständestaat*) желео да створи социјалну, хришћанску, немачку, државу Аустрију, која би била брана управо таквим утицајима. Слично као и Мусолини, страховао је од класне борбе и потенцијалне марксистичке револуције. Постојеће друштвено–политичке разлике желео је да превазиђе стварањем „Отац-

енциклику „*Regum novarum*“ („О новим стварима“) папе Лава XIII, којом је римокатоличка црква показала нарочито интересовање за друштвена, економска, политичка и културна питања. Екмечић каже да се у њој оштро критиковала капиталистичка привреда, али и социјалистичка идеја; према његовом тумачењу, њена основна порука била је да се држава и владајуће класе морају удружити са црквом, како би се пронашло решење за бројне нагомилане проблеме. Даљом анализом ове тематике, установио је да је као лек за њих папска посланица „преписивала“ уређено капиталистичко друштво са обнављањем некадашњих старих организација (као што су цехови или ханзе) и увођењем новог духа класне сарадње и солидарности у циљу што веће друштвене хармоније. Благодаревши делатности присталица доктрине социјалног католицизма, од друге половине 19. века основане су бројне организације, странке и удружења у земљама западне и централне Европе које су суштински заступале политичка становишта римокатоличке цркве. Екмечић их обједињено назива „Католичком акцијом“. – Милорад Екмечић, *Стварање Југославије II*, (Београд: Просвета), 1989, 359–364.

¹⁷ „*Savezna je država staleški uređena...*“ (čl. 2 ustava Austrije (*Ständestaat*)) - Dr. Juraj Ščetinec, *Korporativno uređenje države: s obzirom na novi austrijski ustav*, (Zagreb: Naklada vlastita, Štamparija „Gaj“), 1935, 7.

¹⁸ „U ime Boga Svemogućega, od kojega proizilazi sve pravo, dobiva austrijski narod za svoju kršćansku njemačku saveznu državu na staleškom osnovu ovaj Ustav (uvodni član Ustava)“ – Исто, 7, 10.

бинског фронта“ (Vaterländische Front), натполитичке организације која је имала задатак да под своје окриље окупи сва сталешка, културна и патриотска удружења. Организација је спроведена по принципу вођства (по фашистичком и национал–социјалистичком узору). Иако је Отаџбински фронт окупио око 600.000 чланова, он није имао снагу ни фашистичког ни национал–социјалистичког покрета, али јесте представљао организацију која је имала заступнике у свим друштвеним слојевима.¹⁹

Према аустријском уставу из 1934. године, на законодавном подручју сталешка организација била је заступљена како у законодавству државе (Bundesgesetzgebund), тако и у законодавству земаља, односно покрајина (Gesetzgebund der Lander), али и у нормативној делатности локалне самоуправе. У склопу савезног, државног законодавства постојала су три органа: саветодавни (већа), закључујући (савезни сабор, тј. Bundestag) и Савезна скупштина (Bundesversammlung).²⁰

Саветодавни органи састојали су се из:

- 1) Државног већа (Staatsrat);
- 2) Савезног културног већа (Bundeskulturrat);
- 3) Савезног привредног већа (Bundewirtschaftsrat);
- 4) Већа земаља (аустријских покрајина) (Länderrat).

Сва наведена тела имала су задатак да дају своја стручна мишљења („Gutachten“) о појединим предлозима, које влада намерава да предложи савезном сабору. Поред тога, саветодавни органи делегирани су одређени број лица за чланове савезног сабора (Bundestag). Одлуке о свему томе доносили су на својим посебним седницама, које нису имале јавни карактер.²¹

Како је изгледала унутрашња структура саветодавних органа?

Државно веће Аустрије (Staatsrat) било је састављено од 40 до 50 чланова, које је именовао савезни председник на десет година. У ово тело бирани су грађани који су својим дотадашњим радом и држањем показали да имају знања и способности за потребе и задатке државе (чл. 46 устава).

¹⁹ Исто, 47.

²⁰ Исто, 20.

²¹ Исто, 20.

Чланови тог већа представљали су конзервативан и држави одан елемент, који је у свом раду вођен искључиво интересима државе. Ово тело имало је обавезу да просуђује сваки законски предлог, колико одговара захтевима државне суверености и општег добра, као и сврсисходној примени закона (чл. 61, ст. 6 устава).²²

Савезно културно веће (Bundeskulturrat) било је састављено од 30 до 40 заступника најважнијих културних институција: законски признатих цркава, просвете, науке и уметности (чл. 47 устава). У том већу били су заступљени и родитељи деце школског узраста. Чланове тог већа делегирале су одговарајуће културне институције по прописима које је одређивао посебан закон. Према закону од 9. октобра 1934. године, који је донет на основу одредбе устава (члан 3, став 2 устава), у Савезно културно веће улазило је осам представника римокатоличке цркве, један заступник евангелистичке цркве, један представник јеврејске верске заједнице, четири заступника науке, четири заступника уметности и 22 заступника школства, одгоја и народне просвете. Задатак свих поменутих већника састојао се у давању стручног мишљења о свим предлозима закона којима се уређује културно–просветни живот у Аустрији.²³

Савезно привредно веће (Bundeswirtschaftsrat) било је састављено од 70 до 80 заступника, делегераних од корпорација привредних сталежа (чл. 48 аустријског устава), према прописима посебног закона. У ово тело улазили су представници следећих привредно–економских сталежа: 1) пољопривреда и шумарство; 2) индустрија и рударство; 3) занатство; 4) трговина и промет; 5) финансије, кредити и осигурања; 6) слободна звања; 7) јавна служба. Првенствени задатак делегата Савезног привредног већа тицао се давања компетентног мишљења и савета о предлозима закона који уређују односе привредног и друштвеног развоја.²⁴

Веће земаља (Länderrat) било је уставом уређено на следећи начин: у то тело свака аустријска покрајина делегирала је по два заступника (свог „земаљског поглавара“ (Landeshauptmann) и финансијског референта),

²² Исто, 20.

²³ Исто, 20–21.

²⁴ Исто, 21.

а град Беч градоначелника и једног финансијског референта кога одреди градоначелник (чл. 49 устава). Задатак овог већа је био је да изнесе стручно мишљење о појединим предлозима закона са становишта интереса и признатих права аустријских покрајина.²⁵

Аустријски државни законодавни орган био је Савезни сабор (Bundestag). Он је био састављен од делегата појединих законодавних већа и то: од 20 посланика (Abgeordnete) државног већа, 10 посланика савезног културног већа, 20 посланика савезног привредног већа и девет посланика већа земаља (покрајина). Посланици државног, културног и привредног већа бирали су се према пословном реду дотичних већа, а од стране већа земаља улазио је у савезни сабор по један посланик, кога је одређивао надлежни земаљски поглавар (чл. 50 устава). Према томе, аустријски „Бундестаг“ формирао се на основу посредног избора посланика преко појединих корпорација, институција или органа, од којих су само представништва сталешких корпорација бирања непосредно од надлежних форума, а представници државног већа именовани од стране егзекутиве.²⁶

Што се тиче Савезне скупштине (Bundesversammlung), она, парадоксално, није била законодавни орган у правом смислу те речи, јер није учествовала у доношењу закона. Међутим, може се рећи да је она ипак накнадно добијала законодавни карактер, благодарећи телима која су улазила у њен састав. Савезну скупштину чинили су Државно веће, Савезно културно веће, Савезно привредно веће и Веће земаља, и то само онда када се сва ова већа састају заједно како би извршила тачно одређене специфичне друштвене функције: давање три предлога за избор савезног председника Аустрије (кога бирају сви општински начелници); присуство полагању заклетве изабраног председника Аустрије; доношење закључка о објави рата.²⁷

²⁵ Исто, 21.

²⁶ Исто, 21.

²⁷ Исто, 23.

Поставља се питање, какве везе има унутрашње уставно устројство Аустрије из доба једнопартијске владавине „Отаџбинског фронта“ са радничким самоуправљањем у социјалистичкој Југославији? Екмечић је, изучавајући идеолошко порекло система радничког самоуправљања, увидео да је он био својеврсна копија друштвеног система Мусолинијеве Италијанске социјалне републике (1943–1945) и аустријске сталешке државе Енгелберта Долфуса. У свом раду „Фашизам и религија“, изнео је податак да су сви називи самоуправних установа („раднички савет“, „скупштина радних људи“, „управни одбор“) на обе стране су били исти и да је сама филозофија подруштвљавања била стављена на исте темеље. Да ли то значи да се теоријски корени југословенског самоуправног система заправо налазе у – корпоративизму?

Иако један број политиколога и дан–данас заступа тезу да је радничко самоуправљање било својеврсни идеолошко–политички изум Комунистичке партије Југославије, Едвард Кардељ, један од „очева“ тог система, није био присталица таквог става. Кардељ је тврдио да је „идеја самоуправљања стара колико и идеја хуманизма и, посебно, колико и међународни раднички покрет, историја његове класне борбе и историја социјалистичке праксе“ и да је оно „резултат вечите тежње човека ка слободи и слободном стварању, овладивању објективним законима природе и друштва, бољем животу“.²⁸ Кардељева дефиниција самоуправљања може се свести у једну реченицу – да је то „облик таквих производних односа којима радни човек добија могућност непосредног управљања и одлучујућег утицаја на средства, услове и плодове свога рада, од економске политике у предузећу до друштвеног плана.“²⁹

Такво становиште било је сасвим у складу са марксистичко–лењинистичким идеалима који су подразумевали стварање „слободне заједнице

²⁸ Edvard Kardelj, *Samoupravljanje u Jugoslaviji 1950–1976*, (Beograd: Privredni pregled, 1977), 9.

²⁹ Исто, 9.

удружених произвођача“, „учешће „свих грађана у непосредном управљању друштвеном заједницом“, „слободног и независног човека који живи од свог рада, ослобођеног сваког туторства и најамничког положаја“, „одумирућу државу“, из чије би „смрти“ настало потпуно слободно, бескладно друштво.³⁰ Ипак, ваља напоменути да је основни мотив за изградњу специфичног југословенског друштвено–економског модела кроз систем радничког самоуправљања био везан за сукоб руководства КПЈ са Информбироом, односно са Стаљином. Раскид са дојучерашњим патроном, Совјетским Савезом, и свим земљама тзв. „Источног лагера“, створили су услове да се у врховима КПЈ роди мисао о посебном, југословенском, „путу у социјализам“.

Према речима Бранка Петрановића, родоначелници идеје о оснивању радничких савета и предаје власти радницима у фабрикама били су Милован Ђилас и Едвард Кардељ. Негде између пролећа и јесени 1949. године, решили су да је спроведу у дело.³¹ Током 23. децембра 1949. године донето је „Упутство о оснивању и раду радничких савета“ које су потписали Борис Кидрич и Ђуро Салај. Осам дана касније, 31. децембра 1949. године, основан је први раднички савет у цементари „Првоборац“ у Солину код Сплита. То ће практично постати модел за оснивање радничких савета у свим предузећима Југославије.

На том трагу је 27. јуна 1950. године у југословенској Народној скупштини донет „Основни закон о управљању државним привредним предузећима и вишим привредним удружењима од стране радних колек-

³⁰ Више о томе видети у: Карл Маркс – Фридрих Енгелс, *Изабрана дела, II* (Београд: Култура, 1950); В. И. Лењин, *Изабрана дела, том II, књига I* (Београд: Култура, 1950); Фридрих Енгелс, *Анти-Диринг*, (Београд: Култура, 1953); Milovan Đilas, *Nesavršeno društvo: i dalje od „Nove klase“* (London: Naša reč, 1970); Josip Broz Tito, *Ekspozе na Petom kongresu SSRNJ*, (Beograd: Komunist, 1960); *Iz završne reči druga Tita na Četvrtom plenumu CKSKJ, Četvrti plenum CKSKJ*, (Beograd: Komunist, 1962); Miloš Nikolić, *Marksizam i samoupravljanje*, (Zagreb: Globus: Kulturno–prosvjetni sabor Hrvatske, 1984); Јанко Плетерски, Марјан Бритовшек, Перо Морача, Станислав Стојановић, *Историја савеза комуниста Југославије* (Београд: Издавачки центар Комунист; Народна књига; Рад, 1985); Dušan Bilandžić, *Borba za samoupravni socijalizam u Jugoslaviji 1945–1969*. (Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1969).

³¹ Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918–1988. Knj. 3, Socijalistička Jugoslavija: 1945–1988*. (Beograd: Nolit, 1988), 290.

тива“, познат и као „Закон о предаји фабрика радницима на управљање“.³² Тим законом радници су могли да бирају и разрешавају чланове радничких савета и чланове управних одбора, да кроз радничке савете остварују пословну политику предузећа и да управљају делом акумулације, који је остајао предузећу.³³ Раднички савет је и одобравао основне планове и завршни рачун предузећа, доносио је правила предузећа уз потврду надлежног државног органа или вишег привредног удружења и расправљао је и доносио је закључке о раду управног одбора. Раднички савет чинило је од 30 до 120 чланова, а у предузећима са мање од 30 чланова сви су били у радничком савету. У почетку се бирао на годину дана, а касније се тај рок продужен на две године.³⁴

Уставним законом из 1953. године радничко самоуправљање уведено је у највиши правни акт југословенске државе. Укинута је Веће народа и формирано Веће произвођача. Према наведеном Уставном закону, сва власт у држави припала је „радном народу“. Основу друштвеног и политичког уређења Југославије чинила је друштвена својина над средствима за производњу, „самоуправљање произвођача у привреди“ и „самоуправљање радног народа у општини, граду и срезу“ и „самоуправљање радног народа у области просвете, културе и социјалних служби“.³⁵ Веће произвођача, односно веће представника различитих професија, сачињавали су народни посланици које су бирали произвођачи запослени у производњи, транспорту и трговини сразмерно учешћу привредних области у укупном друштвеном производу Федеративне Народне Републике Југославије. Народне посланике као представнике својих привредних организација бирали су радници и службеници привредних предузећа, чланови земљорадничких задруга, као и занатлије и занатски радници. Један посланик се бирао на 70.000 произвођачког становништва. Бирали су их

³² Исто, 292.

³³ Исто, 296.

³⁴ Исто, 296.

³⁵ Стенографске белешке Народне скупштине ФНРЈ, књ. 1. (Београд: Народна скупштина ФНРЈ, 1953), 91–118.

*индустијски, пољопривредни и занатски произвођачи одвојено сваки у својој произвођачкој групи.*³⁶

Битан беочуг у ланцу социјалистичког самоуправљања били су управни одбори у предузећима који су имали следеће задатке: давање предлога организационих планова, писање месечних оперативних планова, праћење радне дисциплине, креирање предлога унутрашње организације, одлучивање о постављању службеника на руководеће положаје, доношење решења о отказу и о унутрашњем распореду на послове, предузимање мера за унапређење производње, предузимање мера за заштиту и употребу имовине предузећа, предузимање мера за стручно усавршавање радника, старање се о правилној примени прописа о радним односима у предузећу, преузимање одговорности за извршење плана и правилника предузећа, регулисање питања везана за плате, брига о социјалном осигурању и побољшању животних услова радника, одлучивање о плану коришћења годишњих одмора. Давани су подстицаји да што више чланова радничких савета улази у управне одборе, пре свега из два разлога: ради сношења одговорности у управљању предузећима; да би радници имали чвршћу контролу над управљањем.³⁷

Раднички савети и управни одбори у предузећима представљали су раднике. Мешовита комисија са једном трећином чланова из радничког савета и две трећине из народног одбора или неког вишег административног тела вршила је избор директора.⁷⁹ Раднички савети и управни одбори су формално–правно били изнад директора, али на темљу оног програма који су заједнички створили. Директор је за свој рад „полагао рачуне“ управном одбору свог предузећа, управном одбору и директору вишег привредног удружења и надлежном државном органу.³⁸

³⁶ Članovi 25, 28. и 29. Ustavnog zakona o osnovama društvenog političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i saveznim organima vlasti. – *Ustavni zakon o osnovama društvenog političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i saveznim organima vlasti. Govor predsjednika Republike Maršala Tita, 14. I 1953. Ekspoze druga Eduarda Kardelja* (Zagreb: NIP, 1953).

³⁷ Josip Broz Tito, *Samoupravljanje* (Sarajevo: Svjetlost; Ljubljana: Državna založba Slovenije; Zagreb: Mladost; Beograd: Prosveta; Titograd: Pobjeda; Novi Sad: Matica srpska; Skopje: Mislja, 1977), 35–36.

³⁸ Branko Petranović, Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918-1988. Tematska zbirka dokumenata*, (Beograd: Rad, 1988), 1024.

Кроз такав начин управљања предузећима и фабрикама, целокупно друштво посматрано је као један гигантски радни колектив. То је подразумевало да југословенска друштвена заједница може успешно функционисати само ако су радници непосредно повезани у једну целину, само ако учествују у процесу доношења одлука са осећајем пуне друштвене одговорности.³⁹

Десет година након доношења Уставног закона којим је радничко самоуправљање постало део уставне материје ФНРЈ, донет је нови устав. Његов колоквијални назив „Повеља самоуправљања“ најбоље сведочи о његовој суштини. Већ у преднацрту новог устава, Едвард Кардељ је писао да ће нови највиши правни акт настојати да политичко уређење буде у складу са Марксовом тезом о држави прелазног периода као „типу државности коју је он назвао радничка класа организована као држава“.⁴⁰ По Уставу од 7. априла 1963. године држава је добила ново име – Социјалистичка Федеративна Република Југославија. Дефинисана је као савезна држава „добровољно уједињених и равноправних народа и социјалистичка демократска заједница заснована на власти радног народа и самоуправљању“. Савезна народна скупштина уставом је дефинисана као „орган друштвеног самоуправљања“. Њену унутрашњу структуру чинило је пет посебних већа: Савезно веће (веће делегата грађана у општинама и републикама); Привредно веће – представници радних људи запослених у привредним организацијама, задругама и занатским коморама; Просветно–културно веће – представници радних људи запослених у културним, просветним и научним установама; Социјално–здравствено веће – представници радних људи запослених у болницама и другим здравственим и социјалним установама; Организационо–политичко веће – представници радних људи који су били чланови тела друштвеног самоуправљања у локалним самоуправама и у државним организацијама.⁴¹

³⁹ Josip Broz Tito, *Samoupravljanje* (Sarajevo: Svjetlost; Ljubljana: Državna založba Slovenije; Zagreb: Mladost; Beograd: Prosveta; Titograd: Pobjeda; Novi Sad: Matica srpska; Skopje: Misa, 1977), 92.

⁴⁰ *Преднацрт устава Федеративне Социјалистичке Републике Југославије* (Београд: Комунист, 1962), 81.

⁴¹ *Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије* (Београд: Службени лист СФРЈ, 1963).

Свако веће је имало по 120 посланика који су се бирали у складу с нормом да се један посланик бира на исти број становника и да се у једној или више општина, као изборној јединици, бира по један посланик за свако веће. У Савезно веће бирало је и републичко веће сваке републичке скупштине по десет посланика из реда својих чланова. У републици која је у свом саставу имала аутономне покрајине покрајинско веће сваке аутономне покрајине бирало је у републичку делегацију за Савезно веће још по пет посланика из редова својих чланова или из редова чланова републичког већа републичке скупштине који су изабрани на територији аутономне покрајине. Посланике за Савезно веће бирале су општинске скупштине и грађани непосредно. Посланичке кандидате за Савезно веће предлагали су грађани на својим зборовима бирача или група грађана.⁴²

Што се тиче надлежности, Савезно веће је самостално претресало питања из области спољне политике, народне одбране, државне безбедности и питања опште унутрашње политике; доносило законе и друге акте и ратификовало међународне уговоре из области међународних политичких односа, народне одбране и државне безбедности; бирало и разрешавало председника и чланове Савезног извршног већа, бирало и разрешавало председника и судије Уставног суда Југославије, Врховног суда Југославије и Врховног привредног суда, именовало и разрешавало савезне државне секретаре, савезне секретаре, секретара Савезног извршног већа, заменика врховног команданта, као и функционере и чланове органа управљања организација; остваривало права Савезне скупштине СФРЈ у погледу одговорности политичко–извршних органа и савезних функционера; одлучивало о накнадама савезним посланицима и функционерима које је Савезна скупштина СФРЈ бирала или именовала; вршило друге послове који нису у равноправном делокругу других већа или у самосталном делокругу ког другог већа.⁴³

Савезно веће је равноправно са Привредним већем претресало питања од интереса за радне заједнице из области привреде, као и друга

⁴² Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (Београд: Службени лист СФРЈ, 1963), чланови 166. и 167. Устава СФРЈ.

⁴³ Исто.

питања из области привреде и финансија; доносило законе и друге акте у тим областима; доносило друштвене планове СФРЈ.⁴⁴

Савезно веће је равноправно са Просветно–културним већем претресало питања од интереса за радне заједнице из области просвете, науке, уметности и других области културе, физичке културе, као и друга питања из тих области; доносило законе и друге акте у тим областима.⁴⁵

Савезно веће је равноправно са Социјално–здравственим већем претресало питања од интереса за радне заједнице из области здравства, социјалног осигурања и других области социјалне политике, као и друга питања из тих области; доносило законе и друге акте у тим областима.⁴⁶

Савезно веће је равноправно са Организационо–политичким већем претресало питања из области друштвено–политичког система и из других области из надлежности Савезне скупштине, осим питања која су спадала у равноправни делокруг других већа или у самостални делокруг ког другог већа; доносило законе и друге акте уколико то није спадало у равноправни делокруг других већа или самостални делокруг Савезног већа; доносило савезни буџет и завршни рачун.⁴⁷

Федералне јединице, односно републике, дефинисане су као „државне социјалистичке демократске заједнице засноване на власти радног народа и самоуправљању“. Оне су таквим уставним решењем постале територијално–политички оквир у коме „радни народ“ „остварује друштвено самоуправљање, уређује друштвене односе, усмерава развитак привреде и друштвених служби, обезбеђује остварење права грађана, уставности, законитости, и врши све друштвене послове од заједничког интереса за политички, привредни и културни живот и друштвени развитак“.⁴⁸

„Повеља самоуправљања“ је својим духом дефинитивно представљала специфично уставно решење, засновано на колективном одлучивању „одоздо на горе“, друштвеном власништву над средствима за про-

⁴⁴ Исто, чланови 173. и 174. Устава СФРЈ.

⁴⁵ Исто, чланови 173. и 175. Устава СФРЈ.

⁴⁶ Исто, чланови 173. и 176. Устава СФРЈ.

⁴⁷ Исто, чланови 173. и 177. Устава СФРЈ.

⁴⁸ Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (Београд: Службени лист СФРЈ, 1963).

изводњу, демократском планирању, федералној децентрализацији и децентрацији на политичком, економском и културном нивоу. Темељима економског уређења проглашени су друштвена својина, самоуправљање и самоорганизовање радних људи на микро и макроплану. Главни *credo* самоуправног социјалистичког система постало је чувено гесло: од сваког према способностима, свакоме према раду. То је значило да нико, ни појединац ни друштвено–политичка заједница, не може стицати доходак или за средства за друштвене потребе присвајањем истих на бази приватно–својинских или државно–својинских права на капитал, већ само на основу личног и удруженог рада.⁴⁹ Право на друштвено самоуправљање практично је проглашено неприкосновеним.

Милорад Екмечић је био савременик епохе самоуправног социјалистичког система у Југославији. Две године након доношења „Повеље самоуправљања“ у Сарајеву је објавио књигу „Основе грађанске диктатуре у Европи између два свјетска рата“, у којој је приказао типологију европских диктатура са њиховим темељним обележјима, сличностима и разликама.⁵⁰ Том се проблематиком готово нико од југословенских историчара до тада темељито није бавио. Своје тадашње тезе Екмечић је касније надограђивао новим проучавањима, огледима, подацима, чињеницама. Управо је у том процесу приметио сличности између идејних концепата италијанског и аустријског корпоративизма и југословенског самоуправног социјализма. Према Екмечићевим истраживањима, корене споменутих сличности ваља тражити код левог крила хришћанских социјалиста у Словенији који су били политички савезници комуниста у рату и после њега.⁵¹ Иза словеначких хришћанских социјалиста стајала је римокатоличка црква. Кроз наведену проблематику, Екмечић је испитивао њен утицај на врх југосло-

⁴⁹ Edvard Kardelj, *Razvoj socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa* (Београд: Комунист, 1979), 114.

⁵⁰ Milorad Ekmečić, *Osnove građanske diktature u Evropi između dva svjetska rata* (Сарајево: Zavod za izdavanje udžbenika, 1965).

⁵¹ Милорад Екмечић, „Фашизам и религија“, у: *Огледи из историје* (Београд: Службени лист СРЈ, 2002), 257–258.

венске комунистичке партије. Сазнао је да је Едвард Коцбек био званично овлашћен да ступи у контакт са врховима римокатоличке цркве. И поред тога што истиче да се не зна где су прави корени односа вођства југословенског комунистичког вођства и Ватикана, уверен је да је и више него јасно да је њихов темељ ударен у кризи фашистичких држава 1942–1943. и покушајима Ватикана да промени владе у државама Сила осовине у то време.⁵² Екмечић тврди да је из извора познато да је партизанско руководство настојало да на своју страну привуче врх Хрватске сељачке странке и самог њеног вођу Влатка Мачека. Преносећи сведочанства Владимира Бакарића да је комунистичко вођство било спремно да Хрватској сељачкој странци препусти формирање владе у Републици Хрватској, као федералној јединици нове Југославије, упућује на то да су преговори о томе далеко одмакли, али да нису окончани. У наведеним мотивима Екмечић препознаје корене историјске кризе и нове југословенске социјалистичке државе.⁵³

Кроз компаративни метод нашег истраживања покушали смо упоредно изложити неке значајне аспекте друштвено–економског уређења Италије и Аустрије у време међуратних диктатура и социјалистичког самоуправљања у Југославији, пре свега да бисмо проверили исправност Екмечићевих теза о неким њиховим сличностима. Такав начин рада одабрали смо и да би кроз компарацију различитих идеолошких концепција из различитих делова Европе бацили ново светло на недовољно познате интелектуално–политичке интеракције између њих. Шта нам оне казују?

Пре свега, да је у теоријском смислу заиста постојала веза између друштвених система Италије у доба Мусолинија, Аустрије у доба „Отац-бинског фронта“ и Југославије у доба Кардељевих уставних решења после 1950. године. То се, пре свега, огледало у сличним начинима организовања представничких тела, која нису имала демократско–парламентарни, већ струковно–делегатски карактер. Сличне су биле тежње ка укључивању радништва у управљачке процесе у фабрикама и предузећима и стварању

⁵² Исто, 258–259.

⁵³ Исто, 259–260.

заједничке, друштвене имовине. Још једна заједничка карактеристика ова три различита система јесте промоција колективизма, која је подразумевала подређеност појединца владајућим идеолошким постулатима. У све три поменуте државе владао је једнопартијски систем, у којем се неговао култ личности вође владајуће политичке организације. И у Италији, и у Аустрији, и у Југославији држава се постављала изнад свих, али са различитим намерама: у Италији се она писала са великим „Д“, она је била највиши топо Мусолинијеве корпоративне идеологије,⁵⁴ њој су биле подређене све људске активности; у Аустрији, култ државе се промовисао у циљу идеала социјалног католицизма, да би држава кроз свој систем створила хармонично сталешко друштво и спречила марксистичку револуцију; у Југославији, да би кроз радничко самоуправљање што безболније, брже и успешније себе довела у фазу „одумирања“, што је, према марксистичкој теорији, био услов за стварање потпуно слободног, бескласног друштва. Ипак, на крају, ниједан од ових концепата није успео да оствари своје идеале. Сваки од њих доживео је свој историјски пораз. То је још једна чињеница која повезује ове, на први поглед, неспојиве политичке системе.

⁵⁴ „Anti-individualistička, Fašistička koncepcija života naglašava važnost Države i prihvata jedinku samo do one mere do koje se interesi te jedinke poklapaju s Državnim, koja stoji na sve-snoj i univerzalnoj, volji čoveka kao istorijskog entiteta. (..) Fašizam je osigurao prava Države izražavajući pravu bit jedinke. A ukoliko je sloboda čoveku atribut 'živog' bića a ne apstraktnim glupanima koje je stvorio individualistični liberalizam, onda Fašizam stoji iza te slobode, koja je kao takva jedina vredna, slobodu Države, i jedinke unutar Države. Fašistička koncepcija Države je sveobuhvatna; van nje, ljudske i duhovne vrednosti ne mogu postojati, a kamoli imati neku vrednost. Tako gledano, Fašizam je totalitarni, a Fašistička Država – sinteza i osnovna jedinica koja sadrži sve vrednosti – ona interpretira, razvija i naglašava celokupan život ljudi.“ - Benito Musolini, *Doktrina fašizma*, „P.U.L.S.E. magazin za umetnost i kulturu“, 2011. <http://pulse.rs/benito-musolini-doktrina-fasizma/> (приступљено 25. 1. 2023.)

ИЗВОРИ

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Petranović, B. Zečević, M., *Jugoslavija 1918–1988. Tematska zbirka dokumenata*, Beograd: Rad, 1988.

Преднацрт устава Федеративне Социјалистичке Републике Југославије. Београд: Комунист, 1962.

Стенографске белешке Народне скупштине ФНРЈ, књ. 1. Београд: Народна скупштина ФНРЈ, 1953.

Ustavni zakon o osnovama društvenog političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i saveznim organima vlasti. Govor predsjednika Republike Maršala Tita, 14. I 1953. Ekspoze druga Eduarda Kardelja. Zagreb: NIP, 1953.

Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Београд: Службени лист СФРЈ, 1963.

ЕЛЕКТРОНСКИ (ИНТЕРНЕТ) ИЗВОРИ

Musolini, B., *Doktrina fašizma*. „P.U.L.S.E. magazin za umetnost i kulturu“, 2011. <http://pulse.rs/benito-musolini-doktrina-fasizma/> (приступљено 25. 1. 2023.)

ЛИТЕРАТУРА

Bilandžić, D., *Borba za samoupravni socijalizam u Jugoslaviji 1945–1969*. (Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1969).

Gregorić, D., *Italijanski korporativizam: Istorijat, doktrina i praksa* (Beograd: [s. n.], 1940).

Đilas, M., *Nesavršeno društvo: i dalje od „Nove klase“* (London: Naša reč, 1970).

Ekmečić, M., *Osnove građanske diktature u Evropi između dva svjetska rata* (Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika, 1965).

Екмечић, М., *Стварање Југославије I–II* (Београд: Просвета, 1989).

Екмечић, М., *Дуго кретање између клања и орања и орања: Историја Срба у Новом веку 1492–1992*. (Београд: Завод за уџбенике, 2007).

- Екмечић, М. „Фашизам и религија“, у: *Огледи из историје* (Београд: Службени лист СРЈ, 2002), 221–265.
- Енгелс, Ф., *Анти-Диринг* (Београд: Култура, 1953).
- Iz završne reči druga Tita na Četvrtom plenumu CKSKJ, Četvrti plenum CKSKJ* (Београд: *Komunist*, 1962).
- Јовановић, С., *О држави* (Београд: Геца Кон, 1935).
- Kardelj, E., *Samoupravljanje u Jugoslaviji 1950–1976* (Београд: *Privredni pregled*, 1977).
- Kardelj, E., *Razvoj socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa* (Београд: *Komunist*, 1979).
- Кнох, М., *To the Threshold of Power, 1922/33: Origins and Dynamics of the Fascist and National Socialist Dictatorships*, vol. 1 (Cambridge: Cambridge University Press, 2007).
- Kuljić, T., *Fašizam* (Београд: Nolit, 1978).
- Лењин, В. И., *Изабрана дела, том II, књига I* (Београд: Култура, 1950).
- Маркс, К., – Енгелс, Ф., *Изабрана дела, II* (Београд: Култура, 1950).
- Мирковић, М., *Социални програм фашизма (La Carta del Lavoro – једна економска критика)* (Београд: Геца Кон, 1929).
- Musolini, B., *О корпоративној држави* (Београд: Štamparija Madžarevića, 1937).
- Nikolić, M., *Marksizam i samoupravljanje* (Zagreb: Globus: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, 1984).
- Nolte, E., *Fašizam u svojoj epohi: francuska akcija, italijanski fašizam, nacional-socijalizam* (Београд: Prosveta, 1990).
- Petranović, B., *Istorija Jugoslavije 1918–1988. Knj. 3, Socijalistička Jugoslavija: 1945–1988.* (Београд: Nolit, 1988).
- Пиру, Г., *Корпоратизам: корпоратизам и либерализам – корпоратизам и етатизам, корпоратизам и синдикализам* (са француског језика превео Драгаш Ђ. Денковић) (Београд: Француско–српска књижара А. М. Поповића, 1938).
- Плетерски, Ј., Бритовшек, М., Морача, П., Стојановић, С., *Историја Савеза комуниста Југославије* (Београд: Издавачки центар Комунист; Народна књига; Рад, 1985).
- Silone, I., *Fašizam – njegov postanak i razvitak* (Zagreb: Zadržna štamparija Miletić, 1935).
- Станковић, В., „Политички систем међуратне Италије“, *Политичка ревија: часопис за политикологију, политичку социологију, комуникологију и примењену политику*, год. 10/23, бр. 3, 2011, 145–160.

Tito, B. J., *Ekspoze na Petom kongresu SSRNJ* (Beograd: Komunist, 1960).

Tito, B. J., *Samoupravljanje*. (Sarajevo: Svjetlost; Ljubljana: Državna založba Slovenije; Zagreb: Mladost; Beograd: Prosveta; Titograd: Pobjeda; Novi Sad: Matica srpska; Skopje: Misl, 1977).

Šćetinec, dr J., *Korporativno uređenje države: s obzirom na novi austrijski ustav* (Zagreb: Naklada vlastita, Štamparija „Gaj“, 1935).

Šćetinec, dr J., *Korporativni sistem fašizma* (Zagreb: J. Šćetinec, 1939).

Jovan J. Aleksić

BETWEEN CORPORATIVISM AND CARDELISM: ON SCIENTIFIC
VIEWPOINTS OF MILORAD EKMEČIĆ ACCORDING TO THEORETICAL
ROOTS OF YUGOSLAV SELF-GOVERNING SOCIALISM

Summary: *In a series of other significant historiographical topics, Milorad Ekmečić dealt, among other things, with the history of the Yugoslav socialist federal state (1945–1992) and the ideology that shaped it. Ekmečić believes that the main characteristic of this period of the Yugoslav state is the transformation of a backward peasant society into a semi-industrial European state. According to his opinion, it was built and preserved by the dictatorship, which tried to establish a system of balance within Yugoslav society at the expense of the Serbian factor. Ekmečić did not see the roots of socialist self-management in the theories of Edward Cardel and other Marxist ideologues, but in – the Italian corporate system of Benito Mussolini and the Austrian “christian–class” system of Engelbert Dollfuss. Workers’ councils in companies and other institutions, the socialization of private property and the representation of different classes in the state parliament represented, in his opinion, the key links between Yugoslav self-governing socialism, Italian fascism and catholic austrofascism. In support of his claims, he placed the fact that the constitution of SFRY from 1963 (“Charter of Self-Government”) was essentially a copy of the Austrian constitution from 1934, which declared this country a “Christian class state”. Through the comparative method of our research, we tried to compare some*

significant aspects of the socio-economic organization of Italy and Austria during the interwar dictatorships and socialist self-government in Yugoslavia, primarily to verify the correctness of Ekmečić's theses about some of their similarities. Through this type of analysis, we concluded that Ekmečić's work made an original contribution to the study of the influence of interwar corporate ideologies on the Yugoslav self-governing system and at the same time opened new horizons for further study of the beforementioned phenomenon.

Key words: Milorad Ekmečić, self-governing socialism, workers' self-management, Yugoslavia, corporativism, Italian fascism, Austrofascism.